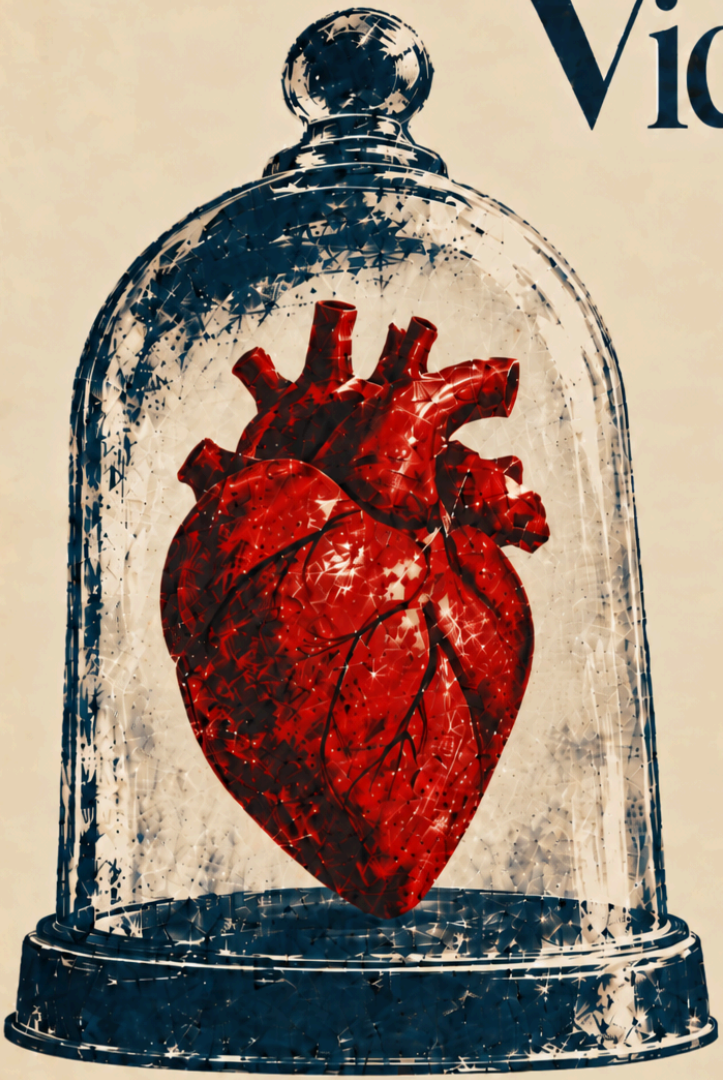
Kiralık Vicdan

Berfin Nida Öztürk

I. ÜCRET TARİFESİ

Melek Akın, başkasının pişmanlığını ilk kez bir perşembe günü, öğle arasında hissetti. Kendi pişmanlıklarının hepsini tanıyordu; onları bozuk para gibi ayrı ayrı ceplerinde taşımayı öğrenmişti. Bu yenisinin yabancılığını hemen anladı. Bir kedinin son nefesini, araba kapısının kapanışını ve herhangi bir kazadan sonra söylenebilecek en uygunsuz cümleyi aynı anda duydu: “Neyse ki tampon sağlam.”

Bir saat sonra midesi bulandı. Sözleşmedeki ilk iş için ödeme tam zamanında yapılmıştı. “Mahalle arası trafik olayları” tarifesi saatlikti. Müşteri iki saatin sonunda rahatlamış, Melek ise üç gün boyunca bütün sokak kedilerinden özür dilemişti. Kediler bu açıklamaya ilgi göstermedi; kimse onlardan fikirlerini sormamıştı.

Şirketin adı Hafif Hayat AŞ idi. Girişteki afişte, deniz kıyısında ellerini iki yana açmış bir adam görünüyordu: KENDİNİZİ AFFETMEK ZORUNDA DEĞİLSİNİZ. BİZ SİZİN YERİNİZE YAPARIZ. Küçük puntoda, hizmetin hukuki sorumluluğu kaldırmadığı; yalnızca müşterinin sorumlulukla ilgili duygularını giderdiği belirtilmişti. Kendi işinin son kırk yılda en az dört kere el değiştirdiğini hatırlayan bir halk için bu yeterince cazipti.

Melek işe para için girmişti. Bunu söylemekten utanmıyordu; fakat bir süre sonra utancın da maaşa yansıyan bir karşılığı olduğunu öğrendi. İki banka borcu,

geciken kira ve çamaşır makinesinin kendiliğinden açılan kapağı vardı. Otuz yedi yaşındaydı. Üniversitede okuduğu bölümün adı, mezun olduğu yıl değiştirilmiş; yeni isimle mezun olmuş sayılmadığı için iki iş görüşmesinde diploma denkliği istenmişti. Şimdi işvereni, kâğıt üzerinde başkalarının vicdanı için tam ehliyetli olduğunu söylüyordu.

İnsan Kaynaklarından Sevil Hanım, mülakatta tek bir soru sormuştu:

— Sebepsiz yere kendinizi suçlu hissettiğiniz olur mu?

— Sürekli.

— Çok güzel. Eğitim masrafımız düşer.

İşin usulü basitti. Müşteri bir tutanak imzalar, gerçekleşen olayın duygusal sorumluluğunu belirli bir süre için devreder, görevli de o olayla ilgili suçluluk hissini yaşardı. Kimi çalışanlar bir şirketin küçülme kararını, kimileri unutulmuş doğum günlerini, kimileri arkadaş çevresinden dışlanmış insanlara söylenmeyen sözleri taşırdı. Verimlilik adına vicdanlar ağırlık birimiyle ölçülürdü. Bir çocuğun kırılan oyuncağı sekiz birim, yabancı birine yanlışlıkla edilen hakaret on bir birim, bir işçinin ihmal sonucu ölümü ise tarifeye göre değişkendi.

Melek masadaki cetvelin altına bakmıştı.

— İnsan ölümünün ağırlığı neden sabit değil?

— Birim maliyetlerimiz dönemsel, demişti Sevil Hanım. Başka bir sorunuz var mı?

— Evet. Ağlamanın ücretini kim ödüyor?

— Gözyaşı normal mesaiye dâhil. Mendiller personele ait.

II. GECE VARDİYASI

Melek küçük işlerle başladı. Bir emlakçının unuttuğu evlilik yıl dönümünü üç gece boyunca mide ağrısıyla ödedi. Emlakçı bu sırada eşine başka bir günün tarihini taşıyan gül gönderdi. Bir televizyon sunucusunun canlı yayında alay ettiği yaşlı adam için utandı; sunucu ertesi gün aynı konuyu bu kez daha komik bulduğu bir örnekle anlattı. Melek'in acısı müşterilerinin alışkanlıklarını değiştirmiyordu. Şirket bunu başarı sayardı: Hizmetten sonra müşterinin kendini her zamanki gibi hissetmesi beklenirdi.

Büyük sözleşme maden şirketinden geldi. Dosyada otuz dokuz isim vardı. Bazılarının yanında ev adresi, bazılarının yanında yalnızca bot numarası bulunuyordu. Hepsi aynı iş kazasının tarihini taşıyordu. Melek dosyayı aldığı gün ofisin mutfağındaki duvar saatinin durduğunu fark etti. Sevil Hanım saatin bozuk olmadığını, vardiyalı çalışanların zamandan olumsuz etkilenmemesi için sabit tutulduğunu

söyledi.

— Otuz dokuz kişinin suçluluğu tek bir kişiye nasıl sığar? dedi Melek.

— Çok iyi soru. Paketimiz kurul olarak satılıyor; bunu pazarlamada kullanabiliriz.

İmzadan önce bir hukukçu, Melek'in eline gizlilik belgesi verdi. “Yaşadığınız hisleri kamuya açıklamanız yasaktır,” dedi. “Bizim adımıza üzülüyorsunuz, bizim hakkımızda değil.”

O gece evinin ortasında, henüz hiç görmediği bir adamın ıslak eldivenlerini çıkarışını gördü. Gözlerini kapatınca diğerleri geldi. Birinin cebinde market listesi vardı; diğerinin kızına söz verdiği bisikletin rengi turuncuydu. Melek hiç kimsenin yaşamını bu kadar ayrıntılı bilmek istememişti. Bazen bir insanın kaybı, kişiyi tanıdıkça küçülmez; tam tersine dünyanın geri kalanından yer ister.

İkinci gece ağzında kömür tadı vardı. Üçüncü gece kapı zili çaldığında irkilip mutfak masasının altına girdi. Dördüncü gece yönetim kurulu üyelerinden birinin aynı dosyaya yeni imza attığını sezdi. Şirket telefonundan yeni bir iş emri geldi: maden yeniden açılacaktı. Ücret çizelgesinde “muhtemel tekrar” başlığına yüzde on indirim uygulanmıştı.

Melek gündüz müdürün odasına girdi.

— Sözleşmeyi feshediyorum.

Müdür kahvesindeki şekerin erimesini izledi.

— Vicdanınız bizi terk edemez. Peşin ödeme yaptık.

— Kendi vicdanım ne olacak?

— Onu mesai dışında kullanabilirsiniz.

— Mesai dışında kiminle kalıyor?

Müdür bunun sözleşmede yazmadığını söyleyip toplantıya girdi.

III. AİLE İNDİRİMİ

Melek annesi ölmeden önceki kıştan beri kardeşi Onur'la pek konuşmuyordu. Anneleri her pazartesi evin balkonundaki mor plastik masayı siler, çocuklarından birinin gelmesini beklerdi. Melek giderdi, bazen isteksizce. Onur gelmezdi; aramadığı günlerde işinin ne kadar yoğun olduğunu uzun mesajlarla açıklar, annelerinin bununla gurur duymasını beklerdi.

Ölümden sonra önce faturalar, sonra çatal kaşıklar, en son kırgınlıklar paylaşıldı. Onur gümüş renkli çay tepsisini aldı. Melek mutfak penceresinin önündeki fesleğeni. Fesleğen bir ay sonra kurudu. Onur bunun üzerine kardeşine sitem etti: “Annemi de böyle ihmal ettin.” Melek cevabı üç gün

yazdı, sonra sildi.

Bir akşam Onur aradı.

— Çalıştığın şirketi araştırdım, dedi. Aile indirimi varmış.

— Ne için?

— Anneme yeterince zaman ayıramadığım için. Onu sana devretsem?

Melek önce bunun bir şaka olduğunu düşündü. Kardeşi şaka yaparken sesini inceltirdi; şimdi sesi düzdü.

— Zaten yıllardır onu taşıyorum, dedi.

— Ben de bunu düşündüm. Tecrübeli olduğun için daha az yorulursun.

Onur sözleşmeyi e-postayla gönderdi. Olay tanımı bölümüne “genel evlatlık yetersizliği” yazmıştı. Süre: süresiz. Ek talepler kısmında “mümkünse vicdan azabı geceleri gelmesin” ifadesi vardı.

Melek teklifi reddetti. Kardeşi, uzmanlığını aileye karşı kullanmakla suçladı onu. Ertesi gün aynı sözleşme şirketin merkezine başka bir görevli adına ulaştı. Görevli suçluluğu teslim aldıktan sonra Onur annesinin eski fotoğraflarını sildi; telefonda yer açıldığını söyledi.

Melek annesinin evine gidip mutfak dolaplarını açtı. Kırmızı çizgili tabaklar, beş senedir saklanan kahve, kapakları birbirine uymayan kavanozlar duruyordu. Kapı arkasında, hiçbir zaman kullanmayacağı boyda bir çocuk yağmurluğu asılıydı. Annesi kime almıştı, bilemedi. İnsan bazen bir başkasını kaybettiğinde, onun hakkında hiç sorulmamış soruların da öldüğünü öğrenirdi.

O akşam şirket hesabına yüklü bir prim yattı. Açıklamada "duygusal dayanıklılık" yazıyordu. Melek parayı geri göndermeye çalıştı. Banka, prim iadesi için gerekçe istedi. "Dayanıklı olmak istemiyorum," yazdı. Sistem bu seçeneği tanımadı.

IV. İADE DEPARTMANI

Melek müşterilerin dosyalarını masaya yaydı. Suçluluğun sahiplerini düşündü: tamponuna bakan adam, emlakçı, televizyon sunucusu, madenin yönetim kurulu. Onların suçluluklarıyla birlikte kendi günlerinin de kirası alınmıştı. Bir başkasının felaketi yüzünden uykusuz kalmış, ertesi gün markete gidip yumurta seçememişti. Sıradan bir yumurtanın ne kadar kolay kırılacağını bilmek artık onun için dayanılmazdı.

"İade ediyorum," yazdı ilk mektubuna. İkincisi daha kısaydı. Üçüncüsüne yalnızca olayın tarihini ekledi. Bir süre sonra masada kalın bir zarf yığını oluştu. Her mektup ayrı bir insana gidiyordu; hiçbirinin doğru kişiye

ulaşacağından emin değildi.

Şirket kurallarına göre iade diye bir işlem yoktu. Devredilmiş vicdan tekrar müşteriye gönderildiğinde müşteri hizmetleri sisteminde bir hata penceresi açılıyordu: “Duygunuz şu anda başka bir görevli tarafından kullanılmaktadır.” Melek sabaha kadar zarfları hazırladı ve hepsini postaya verdi.

İlk iade yönetim kurulu başkanına ulaştı. Adam kahvaltı masasında ağlamaya başladı. Eşi, bunun yeni bir reklam kampanyası olup olmadığını sordu. Başkan toplantıya yine de gitti; sunumun on ikinci slaydında konuşamadı. Diğer üyeler onu oybirliğiyle görevden aldı. Üç saat sonra yeni başkan seçildi. Yeni başkan, eski başkanın mahcubiyetini satın alan bir aracı şirket kurdu.

Televizyon sunucusu iade paketini açınca ilk kez özür dilemeye karar verdi. Kamera karşısına geçti ve özrünü reklam arasından önce duyurdu. Reytingleri yükseldi. Bir gün sonra özür dileme teknikleri üzerine ücretli bir seminer açtı.

Melek'in çalıştığı şirketten ihtar geldi. İade ettiği bütün duygular sözleşme ihlali sayılıyordu. Tahakkuk eden cezanın yanında ödenmemiş pişmanlık faizi vardı. Otuz dokuz ölümün her biri için küçük bir işlem bedeli kesilmişti.

Avukatına gidince kadın dosyayı dikkatle okudu.

— Hukuken tuhaf, dedi.

— Yalnızca tuhaf mı?

— Evet. Hukuken tuhaf şeyler genellikle geçerlidir. Hukuk bununla geçinir.

Melek bankadan çıkarken vitrindeki ilanı gördü: “Borçlarınıza üzülmeyin. Sizin yerinize üzülecek uzman kadromuzla tanışın.” Kendi fotoğrafı vardı. Şirket, haberi olmadan onu reklam yüzü yapmıştı. Fotoğrafta gülümsüyordu; resim çekildiği gün aslında annesinin ölüm yıl dönümüydü.

V. SAHİPLERİNE TESLİM

Maden şirketinin boşalttığı köye ilk gidişinde minibüs bozuldu. Şoför araçtan indi, yolculara beklemelerini söyledi. Küçük bir çocuk uzaktaki kurumuş dereyi gösterdi.

— Burada balık vardı.

— Üzüldüm, dedi Melek.

Çocuk öfkelendi.

— Balıkları geri getirmeyeceksen neden yüzünü öyle yapıyorsun?

Melek mesleki refleksle cevap aradı. Önce doğru bir cümle bulamadı; sonra doğru cümlenin gerekli olmadığını düşündü. Yolun kalan kısmını çocukla sessiz yürüdü.

Köy kahvesinde şirket temsilcisi kendilerini karşıladı. Kimse istemeden masa üzerine renkli broşürler bıraktı. Broşürler ücretsiz psikolojik destek, yas uyum seansları ve kişiye özel umut planları vaat ediyordu. İçecekler şirketten, su ise dışarıdan getirilecekti; çeşmeler uzun süredir çalışmıyordu.

Bir kadın toplantının ortasında kalktı.

— Benim kocam artık eve gelmeyecek, dedi. Bana bununla baş etmeyi öğretmeyin. Buradaki suyun neden kesildiğini söyleyin.

Temsilci, yas süreçlerinin aşamalı olduğunu anlattı. Kadın yerine oturmadı.

Melek yanında taşıdığı dosyayı masanın üstüne bıraktı. İçinde insanların kendilerine ait olmaktan çıkardıkları suçlulukları vardı. Maden kararlarına ait tarihler, imzalar, uyarılar, toplantı tutanakları… Şirket görevinden ayrılırken bu belgeleri almış, gizlilik sözleşmesini de cebinde getirmişti.

— Ben burada sizin için üzülmeye gelmedim, dedi. Ne yapıldığını biliyorum. Bunları size bırakmaya geldim.

Temsilci ayağa kalktı.

— Bunlar ticari sır.

Kadın dosyanın bir sayfasını aldı.

— Bizim ölülerimiz hangi tarihten beri ticaretinizin sırrı?

Bir süre kimse konuşmadı. Sonra kahvedeki adamların biri sandalyeleri kenara çekti, diğeri belge kopyalamak için telefonunu çıkardı. Bir başkası avukatı aradı. Melek'in o güne kadar yaşadığı bütün suçluluk duygularının yapamadığını üç sayfalık bir toplantı tutanağı yapıyordu: Bir şeyin kime ait olduğunu gösteriyordu.

O gece köyde kaldı. Evin sahibi ona su getirdiğinde bardağın son yudumunu içmeye utandı. Kadın eliyle işaret etti.

— İç. Suyun hesabını senden soracak değiliz. Hesabını kimin vermesi gerektiğini biliyoruz.

VI. KİRALANAMAYAN

Melek şehre döndüğünde hesabına maaş yatmamıştı. Şirketten gelen son mesajda kendisine “duygusal istikrarı bozan çalışan” dendi. İtiraz etmedi. Televizyonda yönetim kurulu sözcüsü, köydeki insanların zararının son derece derinden hissedildiğini açıkladı. Adamın yüzünde gerçekten acı vardı; konuşma bitince acıyı iletmek için

kiraladığı çalışanın vardiyası sona erdi.

Melek evine çıktı. Kapının önünde kardeşi bekliyordu. Elinde annelerinden kalan mor plastik masa vardı.

— Bunu sana getirdim, dedi. Depoda duruyordu.

— Neden?

— Bilmiyorum. Atamadım.

Melek kapıyı açtı. Birlikte masayı mutfağa taşıdılar. Onur masayı pencerenin yanına koydu, sonra yıllardır kuramadığı cümleyi kurdu:

— Anneme daha sık gitmeliydim.

Melek cevap vermedi. Onun yerine üzülmeyecek, onu teselli ederek cümleyi hafifletmeyecek, doğru şeyi söyledi diye alkışlamayacaktı. İki kardeş o cümlenin yanında bir süre oturdu.

Bir hafta sonra Melek, eski iş yerinin karşısına küçük bir masa koydu. Üzerine kâğıt astı: “VİCDAN KİRALANMAZ. OLAYIN BELGESİ VARSA BIRAKIN.” Sabah ilk gelen adam bir çocuğu bisikletiyle ezmek üzereyken frene bastığını, yine de kötü hissettiğini söyledi. Melek ona neler olabileceğini dinlemek yerine çocuğun iyi olup olmadığını sordu. Adam şaşırdı. İki kere cevap veremedi.

Öğlene doğru Sevil Hanım geldi.

— Bu işi bir gün ticarileştirirler, dedi.

— Muhtemelen.

— O zaman ne yapacaksın?

— Yine masayı buraya koyacağım.

Sevil Hanım bir an düşündü; şirketin masasını, masasının üstündeki kalemleri ve vardiya çizelgesini aklına getirdi.

— Kahve getireyim mi?

— Getir, dedi Melek. Ama parasını bölüşeceğiz.

Akşam rüzgâr kâğıdı uçurdu. Melek peşinden koşmadı. Kâğıt sokağın sonunda bir çöp kutusuna takıldı. Kimse yazısını okumadı. Yine de o gün ilk kez, bir iş günü boyunca başkasının yerine hiçbir şey hissetmemişti.

Bu huzur değildi. Daha zahmetli bir şeydi: Kendi payına düşeni kimseye devretmemek.

SON